

פרשת כי תבוא שנת תשפ"ב

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה: ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך וגו': ולעיל מיניה כתיב תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח.

והנבס"ד לפרש סמיכות הפרשיות, דהנה המפרשים הקשו, דלמה עונשו של עמלק גדול כל כך, שצוותה התוה"ק למחות את זכרו מתחת השמים משום שבא להלחם עם ישראל, הלא היה לו טענה נצחית, על מה שלקח יעקב הברכות מעשיו וזינו ברמאות, כמבואר בילקוט חדש ערך יעקב ובניו (אות י"ט) בשם הזוהר חדש (דף מ"ג) וז"ל, כמה יש לו לאדם לילך בדרך ישרה, שהרי יעקב ע"י שנטל הברכות מעשיו ברמאות לא ניתן רשות לשום אומה להשתעבד בזרעו כי אם זרעו של עשיו עי"ש, ולפי"ז משמע שניתן רשות לזרעו של עשיו להשתעבד בזרעו של יעקב ח"ו מכח הברכות, וכיון שעמלק היה בן אליפז בן עשיו א"כ בא בטענה להלחם עם ישראל ולמה היא עונשו גדול כל כך עכ"ק.

אך י"ל דבדין הגיעו הברכות ליעקב, דאיתא במדרש רבה בראשית (פרשה ס"ה-ח), רבי חנינא בר פפא פתח, רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך וגו', א"ר חנינא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו, למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות עי"ש, וכ"כ רשיז"ל פרשת תולדות (פרשה כ"ז-א), עה"פ ותכהין עיניו מראות, דבר אחר כדי שיטול יעקב את הברכות עי"ש, ולפי"ז יעקב עשה כדן כמה שקיבל הברכות, ומן השמים היתה, ועמלק בא שלא כדן להלחם עם ישראל, ובדין הוא למחות את זכרו.

ובספר נחלת יעקב פרשת תולדות (אות ט) הביא בשם החסד לאברהם וז"ל, הענין שהיה יצחק סומא כדי שישמור המצות כשאינו מצווה ועושה כי סומא פטור מכל המצות, וגם אברהם שמר המצות קודם שנימול בשאינו מצווה, אבל יצחק היה נימול לשמונה ימים, והיה מלידתו מצווה, ולכן נעשה סומא שישמור המצות כשאינו מצווה, וזה הטעם שצוה יצחק לעשו לעשות לו מטעמים ויעקב עשה כשאינו מצווה, בכדי שכל הג' אבות שמרו המצות כשאינם מצווים, שגדול שרון מאוד עכ"ל, ועיין בספר חכמת התורה פרשת תולדות (דף ת"ג) שכתב נמי כן דיצחק נעשה סומא כדי שיקיים המצות בתורה כשאינו מצווה ועושה עי"ש.

ואיתא במסכת קידושין (ע"ב), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם הא"ש) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול, נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול עי"ש, וכתב בס' עיר דוד (אות ר"ט) וז"ל, דתלמוד גדול מן המעשה משום דכשלומד ומחשב בדעתו לעשות נתקיים שניהם הלימוד והמעשה, משום דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, משא"כ בקיום המצוה במעשה אין בזה כי אם מעשה לחוד, ולכן תלמוד גדול מן המעשה עכ"ל, ולפי"ז י"ל, דאי אולינן בתר המחשבה, א"כ איכא ארזויהו מחשבה והמעשה, לפי"ז י"ל דתלמוד גדול מן המעשה, דבתלמוד איכא הלימוד והמעשה, משא"כ במעשה המצוה איכא רק מעשה, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול, דס"ל דמחשבה אינה נחשבת כמעשה, ולכן על ידי הלימוד לא יצא חובת קיום המצוה, ולכן ס"ל דמעשה עדיף.

ובספר זכרון יצחק (פרשת לך אות ד) כתב שני פירושים על מה שאמרו ישראל נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע, א), להורות דגדול שאינו מצווה ועושה והיינו דהעדיפו לעשות לפני שיהיו מצווים מפי הגבורה, ב) דרצו להורות דמעשה גדול מתלמוד, ולכן אמרו בתחילה נעשה שרומז למעשה ואח"כ ונשמע שהוא בחינת תלמוד התלוי בשמיעת האוזן עי"ש, ולפי"ז אי ס"ל גדול המצווה ועושה, א"כ מה שאמרו נעשה קודם לנשמע, להורות דמעשה הוא העיקר ולא התלמוד, ולפי"ז לא אולינן בתר מחשבה, משא"כ אי ס"ל גדול שאינו מצווה ועושה, וזהו הטעם שהקדימו נעשה לנשמע, ומעתה י"ל דתלמוד גדול מן המעשה ואולינן בתר מחשבה.

ובספר יושב אהלים פרשת וארא (דף קל"ג מדרש"ס) כתב בשם המפ', דאברהם אבינו קנה את הארץ בהבטה, כדכתיב בפרשת לך (י"ג-ט"ו) וכל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה, וזכה בה מדין הבטה בהפקר, והא דמהני הבטה לקנות בה הגם שלא עשה מאומה, היינו כיון ששם מחשבתו ורצונו לזכות בדבר זה סגי בכך לקנותו שיכנס לרשותו ונעשה שלו, והיינו דמ"ד הבטה בהפקר קונה ס"ל דמחשבה כמעשה, משא"כ מאן דס"ל דהבטה בהפקר אינו קונה ס"ל דבעי מעשה בקנין, ומחשבה לא הוי כמעשה עי"ש, ומעתה אי ס"ל דאולינן בתר מחשבה והבטה בהפקר קונה, א"כ אהני הבטת אברהם לזכות בקנין הארץ וס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, משא"כ אי ס"ל דלא אולינן בתר מחשבה ואין הבטה קונה בהפקר ולפי"ז לא זכה אברהם בארץ, ולפי"ז ע"כ דארץ ישראל אינו מוחזקת מאבותינו.

נענש, ובוזה כתב לפרש מאי דכתיב זכור את אשר לך עמלק
"בדרך" בצאתכם ממצרים, דבשלמא אם היו בכיתם שאננים
ושקטים ובטלים מתלמוד תורה אז כדין בא, אבל עדיין אתם בדרך
ופטורים מתלמוד תורה, וא"כ למה הוא בא ולכן זכור את אשר
עשה לך ותמחה את זכרו, אך לפימ"ש התוס' שם (ד"ה אל תרגזו)
ממדרש, דאל תרגזו בדרך אל תפסיקו מדבר הלכה, ואפילו בדרך
חייב בת"ת, א"כ הדקל"ד דהרי בדין בא וכו' עיי"ש.

ולכאורה י"ל דפליגי בזה, דאיתא במסכת ברכות (דף ל"ה), תנו רבנן
ואספת דגניך מה תלמוד לומר, לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה
מפיך יכול דברים ככתבן (שלא יעסק בדרך ארץ), ת"ל ואספת דגניך הנהג
בהן (עם דברי תורה) מדת דרך ארץ (שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה)
דברי ר' ישמעאל, רשב"י אומר אפשר (בתמיה, אפשר כדברך) אדם חורש
בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וכו' תורה מה תהא עליה, אלא
בזמן שישראל עושיין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי
אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו את צאנכם וכו' עיי"ש, ומעתה
לרשב"י דס"ל דברים ככתבן, לדידיה י"ל דה"ה בדרך צריך לעסוק
בתורה, ולר' ישמעאל דס"ל דצריכין להנהיג מדת דרך ארץ,
לדידיה י"ל דבדרך דאי אפשר לעסוק בתורה יש לימנע מכך.

ובספר חיי נפש על חנוכה (דף קמ"ט) הביא, דר' ישמעאל ורשב"י
פליגי אי שכר מצוה בהאי עלמא איכא או ליכא, דרשב"י דס"ל
דאם עושים רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים,
ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ולכן בעושה רצונו של
מקום מלאכתו נעשה על ידי אחרים ועמדו זרים ורעו צאנכם,
משא"כ ר' ישמעאל ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואף
בעושה רצונו של מקום לא אמרינן ועמדו זרים ורעו צאנכם,
ולכן ס"ל דצריך להשתדל ולהרויח את פרנסתו עכ"ד.

ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ט), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה
ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים
תלויה בה (באותו מתן שכר להודיען שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב
ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן
כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה
לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את
הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן
אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב,
ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף כ"ג) למען
ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב עיי"ש.

ובס' המדרש והמעשה (פ' יתרו) בעמק הלכה (אות ב) כתב, דר' יעקב
ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא
דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על
עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך
בעוה"ז ולמען יאריכון ימך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה
בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ
י"ל דשניהם קאי על עוה"ב ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד.

ולכאורה יש להוכיח דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו,
עפימ"ש רש"י (ע"פ בראשית ברא וגו'), א"ר יצחק לא היה צריך
להתחיל מבראשית אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה
ראשונה שנצטוו ישראל, ומה טעם פתח בבראשית משום כח
מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות
העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם
אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה
לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה
לנו עכ"ד, וכתב בהגש"פ ברית מטה משה (דף ק"פ: מדפה"ס) דטענת
העכו"ם דא"י שייך להם, וטענתם הוא דאומרים לסטים אתם
שהם ישבו בה, זהו רק אי ס"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת
מאבותינו, אבל אי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו ליכא
טענה של לסטים אתם עיי"ש.

ובספר דברי מהרי"א כתב הטעם למצוה של ביכורים,
עפימ"ש רש"י ע"פ בראשית ברא אלקים וגו', דהאומות
העולם אומרים לישראל לסטים אתם וכו', ובמסכת סוכה (דף ל)
ילפינן מהקרא דאני ה' שונא גזל בעולה דמצוה הבאה בעבירה
אסור, וע"כ צוה ה' להביא ביכורים כדי להוכיח נגד האומות
העולם שאומרים לסטים אתם, דא"כ היאך צוה ה' להביא לפניו
ביכורים והלא ה' שונא גזל הוא, ואם אמת מה שטוענים
האומות לסטים אתם א"כ הפירות גזל הוא ביד ישראל, אלא
ע"כ דלאו גזל הוא עיי"ש,

ולפי"ז מבואר סמיכת הפרשיות, תמחה את זכר עמלק מתחת
השמים, דכשלא כדין יצא עמלק להלחם עם ישראל, דבדין זכה
יעקב בברכות, דזהו הטעם של ותכהין עיניו מראות, דאין לומר
דלכן כהו עיני יצחק כדי דיקיים המצוות כאינו מצווה ועושה,
דהלא קיי"ל דגדול המצווה ועושה, ומעתה מה שאמרו נעשה
ונשמע הוא כדי להורות דמעשה גדול מתלמוד, ולפי"ז אזלינן
בתר מעשה ולא בתר מחשבה, וארץ ישראל אינה מוחזקת
מאבותינו, ומעתה איכא טענת האומות העולם דלסטים אתם,
ולכן צוה ה' להביא ביכורים כדי להוכיח נגד האומות העולם
דאומרים לסטים אתם וכו'.

(ב) עוי"ל, דאיתא במסכת בכורות (דף ה') דלכן בא עמלק להלחם
בישראל, משום שריפו עצמן מדברי תורה, כדכתיב ויבא עמלק
וילחם עם ישראל ברפידיים, דלכן נקרא רפידיים שרפו ידיהן מדברי
תורה עיי"ש, ולפי"ז לכאורה קשה למה צוה הקב"ה למחות זרעו
של עמלק, דהרי בדין בא, כדאיתא במסכת ברכות (דף ה') דבעון
ביטול תורה יסורים באין עליו.

וכתב בספר תולדות יצחק (פ' תולדות) לתרץ, עפי"מ דאיתא במסכת
תענית (דף י'), אל תרגזו בדרך, אמר להם יוסף לאחיו אל תתעסקו
בדבר הלכה שמא תרגזו עליכם הדרך עיי"ש, הרי דבדרך ליכא
חיוב לתלמוד תורה, וכיון דבני ישראל היו אז בדרך היו פטורים
מתלמוד תורה, ושלא כדין בא על בני ישראל להלחם בהם ולכן

ואיתא בב"ב (ק"י). תניא, ר' יאשיה אומר, ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו, אלא מה אני מקיים לאלה תחלק הארץ בנחלה, לאלה כאלה להוציא את הטפלים (אלה שיצאו ממצרים והיו פחות מכן כ'), ר' יונתן אומר, לבאי הארץ נתחלקה הארץ, שנאמר לאלה תחלק הארץ בנחלה, אלא מה אני מקיים לשמות מטות אבותם ינחלו, משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם, שכל נחלות שבעולם חיינן יורשין מתים וכאן מתים יורשין חיינן עיי"ש.

ובבנות צלפחד כתיב (במדבר כ"ז) כן בנות צלפחד דברת, נתן נתן להם אחזת נחלה בתוך אחי אביהם, והעברת את נחלת אביהן להן, ואיתא בבבא בתרא (דף ק"ח:), תניא, נתן נתן להם זו נחלת אביהן, בתוך אחי אביהן זו נחלת אחי אביהן, והעברת את נחלת אביהן להן זו חלק בכורה, רבי אליעזר בן יעקב אומר אף חלק אחי אביהם נטלו, שנאמר נתן נתן, ומבואר בגמ' שם דפליגי תנאי אם בנות צלפחד הווי להו תרי אחי דאבא, או רק חד אחא דאבא, וקאמר הגמ' דמ"ד דהווי להו תרי אחי דאבא דריש לה מהא דכתיב אחוזת נחלה עיי"ש, ועיין רשב"ם שם (ד"ה והעברת) שמבואר מדבריו, דהא אם הווי להו תרי אחי דאבא או רק חד אחא דאבא תליא אם אמרינן דיברה תורה כלשון בני אדם, או לא דיברה תורה כלשון בני אדם, דלמ"ד לא דיברה תורה כלשון בני אדם דרשינן מכפילות הלשון נתן נתן דקיבלו נחלת אחא דאבא, ומאחוזת נחלה ילפינן עוד אחא דאבא, ולכן אמרינן דהווי להו תרי אחי דאבא, משא"כ למ"ד דיברה תורה כלשון בני אדם, ולא ילפינן מנתן נתן, ואיכא רק הילפותא דאחוזת נחלה, לכן אמרינן דהווי להו רק חד אחא דאבא.

עוד מבואר בגמ' שם דהא אם הווי להו חד אחא דאבא או תרי, תליא בפלוגתא הנ"ל אם ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ או לבאי הארץ נתחלקה, דלמ"ד דלבאי הארץ נתחלקה מוכרח דהיה להו תרי אחי דאבא, מדכתיב ביהושע בחלוקת הארץ, ויפלו חבלי מנשה עשרה, ונמנה שם ששה בתי אבות משבט מנשה מלבד בנות צלפחד, ומוכח דבנות צלפחד נטלו ארבעה חלקים, ולמ"ד לבאי הארץ נתחלקה לא יכלו לירש רק הב' חלקים שירש אביהם מאביו חפר, דצלפחד לא קיבל חלק בפני עצמו כיון שלא היה מבאי הארץ, וע"כ דב' החלקים האחרים היה מה שירשו מאחי אביהן, ומוכרח דתרי אחי דאבא הווי להו, משא"כ למ"ד ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, א"כ קיבל גם צלפחד עצמו חלק א', שהווי אף הוא היה מיוצאי מצרים, והרי כאן שלשה חלקים, וחלק הרביעי היה מאחי אביהן דרק חד אחא דאבא היה להן, (עיין רשב"ם שם בבבא דברי הגמ').

וכתב בספר זרע ישראל (ח"א פרשת פנחס דף ל"ח), דלפי"ז יוצא לנו מסוגיא הנ"ל דהא אם א"י מוחזקת מאבותינו או לא, תליא אי ס"ל דיברה תורה כלשון בני אדם, או לא, דלמ"ד דלא דיברה תורה כלשון בני אדם ודרשינן מנתן נתן, וגם מאחוזת נחלה, ואמרינן דתרי אחא דאבא הווי להו, א"כ ע"כ דס"ל דלבאי הארץ נתחלקה ועיי"ז היה בס"ה עשרה חלקים וכנ"ל, ולפי"ז ס"ל דא"י אינה מוחזקת מאבותינו, דרק לבאי הארץ נתחלקה ועד אז היה בגדר ראוי ולא מוחזק, משא"כ למ"ד דיברה תורה כלשון בני אדם, ולא דרשינן

מנתן נתן, ודרשינן רק מאחוזת נחלה ואמרינן דהיה להו רק חד אחא דאבא, א"כ אמרינן דליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, וס"ל דא"י מוחזקת לנו מאבותינו עכ"ד עיי"ש.

ואיתא במסכת גיטין (דף מ"ח), א"ר יוסף, אי לאו דאמר ר' יוחנן קנין פירות כקנין הגוף דמי, לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש, דא"ר אסי א"ר יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן (דאין ברירה והווי כמו שהחליפו חלקיהן), ומחזירין זה לזה ביובל (משום מצות יובל וכיון דאמר ירושה המתחלקת הווי לקיחה), אי ס"ד (קנין פירות דהיינו כל לקיחה שבשעת יובל) לאו כקנין הגוף דמי (ואין מביא וקורא), לא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון, (לא משכחת מביא וקורא אלא בירושה שלא נחלקה משנפלה בימי יהושע דהיינו בר חד בר חד שלא היו לו ולאביו ולכל הדורות למפרע עד יהושע שני בניו לאיש אחר שחלקו ירושה) עכסה"ג.

ובתוס' (ד"ה אי לאו) כתבו, הקשה רבינו חם, ואנו איך מצאנו ידיו ורגליו, דקיימא לן כריש לקיש דלאו כקנין הגוף דמי כדאמרינן ביבמות (ל"ד), וקיי"ל נמי בדאורייתא אין ברירה כדאיתא בביצה (ל"ח), ואמרינן בקידושין (מ"ב), האחין שחלקו הרי הן כלקוחות פחות משתות נקנה מקח וכו', ותירצו ב' תירוצים, א' דדוקא בהאי דהכתוב לבנו מהיום ולאחר מיתה, קיי"ל כר"ל דלאו כקנין הגוף דמי, משום דאבא לגביה בריה אחולי מחיל, אבל בעלמא קיי"ל דכקנין הגוף דמי, ב' דדוקא ריו"ח סוכר באחין שחלקו דמחזירין זה לזה ביובל, אבל אנן קיי"ל אף דאין ברירה ולקוחות הן, מ"מ אין מחזירין ביובל, דמכר הוא דאמר רחמנא דליהדר, הא ירושה ומתנה לא, ולזה שפיר י"ל קנין גוף, דהא אינו חוזר ביובל עכ"ד.

ובברכת הזבח (פ"ז דערכין) הובא בפני יהושע (בסוגיא) הקשה על פסקי הרמב"ם, שבה' ביכורים (פ"ד הל' ו') פסק כר"ל, דהמוכר שדהו לפירות, הלוקח מביא ואינו קורא, דקנין פירות לאו כקנין הגוף, ובהל' שמיטה ויובל (פ"א הל' ב') פסק, דהאחין שחלקו כלקוחות הן, ומחזירין זה לזה חלקו ביובל, והדרא קושית ר' יוסף לדוכתיה, דהרמב"ם לא יוכל לתרץ כמש"כ התוס', דהא פסק לגמרי כר"ל אפילו בהמוכר שדהו לפירות, ובאחין שחלקו פסק דמחזירין זל"ז ביובל, והדרא קושיא לדוכתא עכ"ק.

וראיתי מהשפע חיים זצ"ל שכתב לתרץ, עפ"י"מ שכתבו התוס' בב"ק (פ"ח: ד"ה הכי), שהביאו נמי הך תירוצא דכל הנהו דאית להו אין ברירה לא ס"ל דהאחין שחלקו מחזירין זה לזה ביובל רק ריו"ח לחודיה, ולהכי דייק עלה דריו"ח דלא מצא ידיו ורגליו, אבל אנן לא ס"ל שיהא תלוי חזרת יובל בכך, והוסיפו בדבריהם, דהא ריו"ח גופיה מודה דבימי יהושע היו מביאין ביכורים אפילו אי אמרינן דלאו כקנין הגוף דמי כדאמרינן אלא חד בר חד עד יהושע בן נון, וחלוקת יהושע נמי אמרינן בב"ב (ק"ט:) דירושה היא להם מאבותיהם, ואפי"ה לא חזרה אותה חלוקה ביובל, דסברא היא כיון שחלקו עפ"י נביא ואורים ותומים ובגזירת הכתוב לפיכך הביאו ביכורים, והשתא בהא סברא פליגי ריו"ח ושאר אמוראי, דריו"ח ס"ל דמהיהא לא ילפינן דגזירת הכתוב היתה, ושאר אמוראי סברי דמהתם ילפינן בכל חלוקת ירושה דאין מחזירין ביובל אע"ג דלקוחות הן עכ"ל התוס'.

והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה וירשתה וישבת בה: ואיתא במדרש הובא בספר חוט המשולש (שער אשה), אומר היה ר' מאיר בזכות מצות בכורים תזכו ליכנס לארץ ישראל עיי"ש, ובחוט המשולש כתב, דדרכו תמיד לפרש כל מקום שאמר היה פלוני אומר, שדייק בזה הלשון לומר, שמאן דאמר זה לשיטתו אזיל במאי שאמר כבר במקום אחר עיי"ש.

והנבס"ד, בהקדם מש"כ בחוט המשולש לבאר דברי המדרש, דאיתא בכתובות (י"ג) אמר ר' יהושע בן לוי, כל מלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו חוץ מהתרת מנעל (שהרואה אומר עבד כעניי הוא), אמנם בירושלמי (ברכות פ"ח ה"ה) כן דייק בהגהות מרדכי בגיטין (סי' חס"א) מובא בטו"ז או"ח (סי' קכ"ח סקל"ט), דאסור לרב להשתמש בתלמיד שהוא כהן, אלא שדנו הפוסקים היכא דגם הרב הוא כהן אי שרי ליה להשתמש בתלמיד כהן, (עיי' באר היטב או"ח סי' קכ"ח סק"ח משו"ת נשאל דוד, ובהגהות חכמת שלמה), ולכאורה יש להוכיח להיתר מהא דאיתא בכתובות (ק"ה): כל המביא דורון לתלמיד חכם כאלו מקריב בכורים, שנאמר, ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלקים לחם בכורים עשירים לחם שעורים וכרמל בצקלוננו, וכי אלישע אוכל בכורים היה, אלא לומר לך כל המביא דורון לתלמיד חכם כאלו מקריב בכורים, ונדחקו רש"י ותוס' דדלמא באמת אלישע היה כהן עיי"ש.

אך יש להביא ראיה דלאו כהן היה, מהא דאיתא במסכת ברכות (דף ט"ז), אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי, גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה עיי"ש, והשתא אי נימא דאפילו כשהרב כהן אסור להשתמש בתלמיד כהן, א"כ ע"כ מוכרח דאלישע לא היה כהן, דאל"ה א"כ אע"ג דאליהו היה כהן כדאיתא במסכת ב"מ (דף ק"ד), מ"מ היאך הותר לו להשתמש עם אלישע, ולמה נדחקו רש"י ותוס' להוכיח דאלישע לא היה כהן, ועכצ"ל דס"ל לרש"י ותוס' דרב כהן רשאי להשתמש בתלמיד כהן, ולכן ליכא להוכיח דאלישע לא היה כהן ממה דאליהו השתמש בו.

והמפ' נדחקו לבאר דברי המדרש הנ"ל שאמר ר' מאיר עשה מצוה זו שבשבילה תזכו ליכנס לארץ ישראל, הרי טרם כניסתם לא"י לא היה בידם לקיים מצות בכורים, דאינו נוהג אלא לאחר ירושה ושיבה, והיאך יתכן לומר שבזכות קיום מצות בכורים יזכו ליכנס לארץ, אמנם י"ל עפ"י ד' הגמ' הנ"ל דכל המביא דורון לת"ח כאילו מקריב בכורים, א"כ שייכי הך מילתא גם בעודם במדבר שבזכות שיגישו מנחה לת"ח שהוא כעין מצות בכורים בשכר זאת יכנסו לארץ, אך כ"ז דדורון לת"ח הוי כבכורים איתא דייקא אי אמרינן דאלישע לא היה כהן כהן ואפ"ה כתיב ביה ויבא לחם בכורים ש"מ דכל המביא דורון לת"ח וכו', והא דאלישע לא היה כהן מוכח ממה שהשתמש עמו אליהו וכו', אך אי נימא דאליהו גופיה הוי כהן א"כ ליכא להוכיח דאלישע לא היה כהן, די"ל דאלישע נמי היה כהן, ואפ"ה הותר לאליהו להשתמש בו, כיון דרב כהן רשאי להשתמש בתלמיד כהן.

ואפ"ל דהנך אמוראי פליגי בהא אי ארץ ישראל ירושה מאבותינו, דריו"ח ס"ל דאר"י אינה מוחזקת מאבותינו ומה שזכו ישראל בארץ לאו בתורת ירושה מאבותם הוי, וממילא אין ללמוד מדור באי הארץ לגבי כל חלוקת ירושה, ולהכי קאמר דאי לאו דקנין הגוף דמי לא משכחת דמייתי ביכורים, ושאר אמוראי ס"ל דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו וישראל זכו בה בתורת ירושה, ולכן שפיר יש ללמוד ממה שנצטוו ישראל על מצות ביכורים דגם יורשים מביאים ביכורים, ומבואר מזה דאי ס"ל דאר"י מוחזקת מאבותינו שפיר אפ"ל דהגם דקנין פירות ל"ה כקנין הגוף אפ"ה שפיר מביאים ביכורים, דגזירת הכתוב הוא דגם בירושה מביאים ביכורים שהרי כל באי הארץ זכו בתורת ירושה וכו"ל בתוס'.

וממילא שפיר מתורץ דברי הרמב"ם, דהרמב"ם ס"ל דהא דאמר רב יוסף אי לאו דאמר ריו"ח קנין פירות כקנין הגוף דמי לא משכחת דמייתי ביכורים וכו', היינו משום דריו"ח ס"ל דאר"י אינה מוחזקת מאבותינו, ומשו"ה לדידיה ליכא למילף מבאי הארץ שנצטוו במצות ביכורים דאף בחלוקת ירושה מביאים ביכורים, ולכן אי לאו דאמר דהוי כקנין הגוף לא מצא ידיו ורגליו בביהמ"ד, אבל הרמב"ם לשיטתו דס"ל דאר"י מוחזקת מאבותינו וכמש"כ הכסף משנה בהל' תרומות (פ"א הלכה כ"ה) ועיי' בספר פרשת דרכים (ד"ר ט), ולפי"ז שפיר ילפינן מבאי הארץ דגם בירושה מביאין ביכורים אע"ג דל"ה כקנין הגוף עכ"ד.

ומעתה הרי סמיכות הפרשיות מבואר, דכאשר התורה רצה להורות על מצות ביכורים, ותתעורר הקושיא איך משכחת לקיים מצות ביכורים, הלא אנן קיי"ל דהאחין שחלקו לקוחות הן וקנין פירות לא הוי כקנין הגוף, א"כ לא משכחת דמייתי ביכורים אלא חד בר חד עד יהושע בן נון, וכי תימא דכך נאמרה מצוותה בגזירת הכתוב שהרי כבר בכניסתם לארץ ישראל כשחלק יהושע את הארץ קבלוה בתורה ירושה, הלא יש לפקפק ע"ז דילמא לא היתה אר"י מוחזקת לאבותינו ובאי הארץ לא זכו בה מדין ירושה וא"כ אין ללמוד מהתם.

ולכן הקדים הכתוב לצוות על מחיית עמלק, על שהעזי פנים להלחם עם בני ישראל, כי לא צדק כלל בטענתו על שרפוי עצמן בדברי תורה, דכיון שהיו ישראל בדרך לא הוצרכו לעסוק בתורה, דס"ל כו' ישמעאל, ומינה דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולפי"ז ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, וארץ ישראל מוחזקת היא מאבותינו, וכיון דאר"י מוחזקת לנו מוכח דכך הוא ציווי התורה דגם בירושה יביאו ביכורים, מידי דהוי אדורו של יהושע שציונו הכתוב להביא אף שהיו ירושה, וזש"ה דכיון דתמחה את זכר עמלק וגו', על כן תדעו כי והיה כי תבוא אל הארץ וגו' וירשתה וישבת בה שהארץ היא לכם מדין ירושה מהאבות, ולכן שפיר ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו' ודו"ק.

ולפי"ז כתב החת"ס לבאר מ"ש ריו"ח פרשה זו אליהו עתיד לדורשה, דלפי המבואר בתוס' ב"מ (דף ק"ג:) דלדעת המדרש אליהו לא היה כהן, א"כ לא שייך לומר דמחמת שאליהו אכל ממה שהביאו העורבים לכן הו"א דכהנים אשתרי להו נו"ט, וז"ש ריו"ח דאליהו עתיד לדורשה כלומר כשיבוא אליהו ויתברר הדבר אם כהן הוא או לאו, אז נדע אם נוכל לתרץ כרבינא דכהנים איצטריך ליה, דרק אם יבורר דאליהו כהן הו"א דלכן הו"א דכהנים אישתרי להו נו"ט עכ"ד.

ובשו"ת מהר"ם שיק חיוור"ד (סי ט'), ובשו"ת חתן סופר (סי ל"ג), ובספר דברי יוסף (פ' ויקרא) הקשו, דאיך אפשר לומר דנבילה היא מותר לכהנים, לפימש"כ התוס' במסכת חולין (דף ג:) הטעם דשחיטת עכו"ם נבילה, דכיון דאינם מוזהרים באיסור נבילה לאו בני שחיטה נינהו עיי"ש, א"כ ה"נ אי אמרינן דכהנים יהיו מותרים בנבילה, א"כ ליתנייהו בשחיטה, וא"כ איך שחט הכה"ג פר החטאת אשר לו ביוה"כ, וע"כ נשמע מזה דכהן אסור בנבילה, אך ע"ז י"ל, דשאני יוה"כ דהתורה גילתה בהדיא ושחט את פר החטאת אשר לו, ואמרה התורה שהוא בר זביחה, לכן י"ל אע"ג דמותר בנבילה, עכ"ז רשאי לשחוט, אבל הא תינח בפר של יוה"כ שגלתה לנו התורה מפורש דהכה"ג בעצמו ישחוט, אבל בשאר קרבנות דלא גלתה התורה מי ישחוט, א"כ היה מקום לומר דרק זר ישחוט ולא כהן, וא"כ למ"ל קרא דוהקריבו, דמקבלה ואילך מצות כהונה מכאן לשחיטה שכשירה בזר עיין זבחים (דף ל"ב), הא אדרבה רק זר יכול לשחוט ולא כהן כיון דמותר בנבילה עכ"ק.

ומו"ר בספרו בנין צבי (א"ת ב') כתב דלק"מ, דלההו"א זו י"ל דאה"נ דהכי פירושא דקרא, והקריבו הכהנים מקבלה ואילך מותר בכהנים, אבל שחיטה אסור בכהנים, והקרא באמת אתא לאסור שחיטה בכהנים עכ"ד, ובהואיל משה פרשת אמור (א"ת קמ"ג) הבאנו להקשות, דנודע שיטת רש"י במסכת יבמות (דף ל"ג:) דאף דאמרינן דשחיטה כשרה בזר, זהו רק בחול משא"כ בשבת אסור לזר לשחוט ורק הכהנים מותרין לשחוט, א"כ מוכח דכהנים מותרים בשחיטה, וא"כ איך אפשר לומר דכהנים מותרים בנבילה, דלפי"ז ליתנייהו בתורת שחיטה, ואיך אפשר לכהנים לשחוט בשבת, וע"כ דאיתנייהו בשחיטה ואסורים בנבילה, ואיך קאמר רבינא דכהנים איצטריכא ליה, דלא נימא דמותרים בנבילה עכ"ק.

ובספר כלי חמדה (פ' ויקרא) כתב לפרש שיטת רש"י דשחיטת זר אסור בשבת, דלכאורה אינו מוכן הטעם דכיון דשחיטה כשרה בזר, א"כ מאי נפק"מ יהיה בין כהן לישראל, וכתב עפ"י הערות הגאון מסאכאטשוב זצ"ל, דלכאורה בכל הקדשים אמאי יהיו מותרין לשחוט כל השחיטה בשבת, לפימ"ש היראים להוכיח דתחילת השחיטה וחתיתת העור אינו מוס בקדשים, ונודע שיטת הרמב"ם בפ"י המשניות חולין (דף ט"ז), דבכל שוחט מיד כשחותך העור ובתחלת השחיטה הוה מחלל שבת, א"כ אמאי יהיה מותר בשבת לשחוט כל השחיטה, כיון דאפשר לעשות התחלת השחיטה מע"ש, הוה בזה מחלל שבת שלא לצורך, ות"י כיון דאשתרי שבת לגבי עבודה

והנה יש להוכיח דאליהו לא היה כהן, דאיתא במסכת ב"מ (דף ק"ד:), אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דקאי בבית הקברות, אמר לאו כהן הוא מר, מאי טעמא קאי מר בבית הקברות וכו', ובתוס' שם (ד"ה אמר) כתבו, תימה לר"י איך אפשר לומר דאליהו הוא כהן, א"כ היאך החיה בנה של האלמנה כיון דהיה כהן, וכתוב ויתמודד על הילד וגו' עיי"ש, אך יש לדחות דאיתא ברבינו בחיי (פרשת פנחס), דבן הצרפית עכו"ם הוה, ור"ש דריש במסכת יבמות (דף ס"א:), אדם כי ימות באהל אתם קרויין אדם ואין עכו"ם קרויין אדם עיי"ש, וא"כ שפיר י"ל דאליהו היה כהן ואפ"ה שרי ליה לטמא לבן הצרפית דאין עכו"ם מטמא באהל, כנודע שיטת היראים (סי' ש"ב) דלר"ש אפילו במגע ובמשא אין מטמאין, ועיין בנימוקי יוסף ב"מ (דף ס"ט: מרפי הרי"ף) ובב"י יור"ד (סי' ס"י ש"ע), ואמנם אליבא דר"מ במסכת סנהדרין (דף ג"ט:) דדריש דגם עכו"ם נקרא אדם וכמש"כ רש"י שם דחולק על ר"ש, א"א לתרץ כנ"ל ושפיר מוכח מהא דנטמא לבן הצרפית דלא היה כהן.

ומעתה שפיר מבואר דברי המדרש, אומר היה ר' מאיר וכו', דדייקא ר"מ לשיטתו דס"ל דגם עכו"ם בכלל אדם, וא"כ אין לומר דנטמא אליהו לבן הצרפית משום דלא שייך טומאה בעכו"ם, וע"כ דאליהו לא היה כהן, וא"כ בהכרח דגם אלישע לא היה כהן דאל"ה איך נשתמש בו אליהו, וע"ל דמה דכתוב ויבא לאיש האלקים לחם בכורים היינו משום דכל המביא דורון לת"ח כאילו הקריב בכורים, ומזה דאפשר לקיים מצות בכורים גם בטרם יכנסו לארץ ישראל, ולכן דריש ר"מ עשה מצוה זו שבזכותה תזכו להיכנס לארץ עכ"ד.

ובדרכו נילך באופן אחר, דאיתא במסכת מנחות (דף מ"ה:), כל נבילה וטרפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים, כהנים הוא דלא יאכלו הא ישראל אכלי, א"ר יוחנן, פרשה זו אליהו עתיד לדורשה, (דעו שיבוא אליהו ויפרשנה לנו אין אנו יודעים לפורשה), רבינא אמר, כהנים איצטריך ליה, סד"א הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו תשתרי נמי נבילה וטריפה קמ"ל, וכתבו התוס' (ד"ה הואיל ואשתרי) דאע"ג דלעיל (דף ה:) פרכינן שכן מצוותו בכך, וכלאים נמי אסרינן להו בלא קרא, מ"מ אתא לאורוויי לך דלא ניטעי למילף מינה עיי"ש.

וכתב בחידושי החת"ס עמ"ס חולין (ה) לבאר מש"כ התוס' דלא נטעה למילף מינה, לפי"מ דאיתא בחולין (דף ט'): אמר רב ענן אמר שמואל, ישראל מומר לעבודת כוכבים מותר לאכול משחיטתו, ולקמן (ה) איתא, לימא מסייע ליה, והעורבים מביאים לו לחם ובשר בבוקר ולחם ובשר בערב, ואמר רב יהודה אמר רב מבי טבחא דאחאב (אחאב וסיעתו חזינן בהו דעובדי עבודת כוכבים הוו) ומשני, על פי הדיבור שאני (שהקב"ה התירו לפי שעה דכתיב ואת העורבים צויתי שם לכלכלך) עיי"ש, וא"כ מזה היה מקום לטעות דמשו"ה הותר לו לאליהו לאכול מבי טבחי דאחאב משום דהיה כהן והואיל ואשתרי מליקה לגבייהו אשתרי להו נמי נבלה וטרפה, וז"ש התוס' דהיה מקום לטעות דאשתרי להו נו"ט כדמוכח מאליהו, ולכן הוצרך יחזקאל להזהיר כל נבילה וטריפה לא יאכלו הכהנים דלא נימא הכי דאשתרי להו נו"ט.

והוא במעשה אחת, הוה כמו ציצין שאין מעכבין שחזור עליהן כל זמן שלא פירש כיון דהוה מעשה אחד, ולכן מותר כל השחיטה בשבת וכו', ומעתה נראה דזהו שיטת רש"י דשבת לא הותרה אלא לכהנים, אבל לגבי זרים אף דמאי דכשר בו בודאי גם אצלו דוחה כמו כל הדברים שדוחין שבת דכשר בזרים ג"כ, אבל זהו רק מכה דחוויה ולא בגדר הותרה, וכיון דהוא רק בתורת דחוויה שוב אין דוחה שבת תחלת השחיטה כיון דאפשר מע"ש, ולכן זו ששחט בשבת חייב משום שבת על התחלת השחיטה עכ"ד הכל"ח.

ולכאורה יש להעיר, לפימש"כ הר"ן במסכת חולין (דף י"ד.) דבתחילת השחיטה הוה מקלקל עיי"ש, א"כ הדקל"ד דאמאי אסור לזר לשחוט בשבת, דאין לומר כיון דבתחילת השחיטה הוה מחלל שבת, דהלא בתחילת השחיטה כל זמן שהשחיטה לא נגמר אינו רק מקלקל, ומקלקל בשבת פטור.

אך י"ל, לפימש"כ בספר הקובץ על הרמב"ם בהל' שבת (פ"א-ה"י) בשם היעב"ץ בלחם שמים, דמקלקל אסור מה"ת כדין חצי שיעור עיי"ש, ומעתה י"ל דלכן אסור לזר לשחוט בשבת, דאע"ג דהוה מקלקל בתחילת השחיטה, עכ"ז אסור לו מדין חצי שיעור דאסור מה"ת.

ואיתא במסכת ע"ז (דף ס"ו.), ר' יהודה אומר משום ר' מאיר, מניין לכל איסורין שבתורה שמצטרפין זה עם זה, שנאמר לא תאכל כל תועבה, כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל עיי"ש, ובספר עבודת עבודה עמ"ס ע"ז (ס"ב) כתב לבאר שיטת ר"מ, עפ"ימש"כ בספרו ספר החיים בקונטרס מיני מטעמים (ח"א פ"א) ד"ה ועוד יש להסביר, דלא שייך לומר היתר מצטרף לאיסור רק אם עכ"פ חצי שיעור אסור מן התורה, ולכן כיון דנקרא איסור שייך לומר היתר מצטרף לאיסור, אך אם חצי שיעור מותר מה"ת, א"כ הוה הוא היתר בפני עצמו, ולא שייך לומר היתר מצטרף לאיסור דאין בו איסור כלל עיי"ש, וא"כ ה"נ י"ל בזה, לר"מ דס"ל כל איסורין מצטרפין זה עם זה לא שייך רק אם נימא חצי שיעור אסור מה"ת, דאז נקרא איסור ושייך ביה לומר כל שתיעבתי לך, דהרי אף אם לא יצטרפו הוה תועבה עכ"פ דגם חצי שיעור אסור מה"ת, לכך שייך לומר כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל, ולכך נהי דאכילה בכזית, מצטרפין עכ"פ להדדי להיות לוקה עליהם וכדומה, אבל אם חצי שיעור מותר מה"ת, א"כ אם לא יצטרפו אינו בכלל כל שתיעבתי לך דהרי מותר הוא לגמרי, לכך ודאי דאין מצטרפין זה עם זה, ובע"כ צ"ל דר"מ ס"ל חצי שיעור אסור מה"ת עכ"ד.

ובזה יבואר לנכון דברי המדרש, אומר היה ר"מ עשה מצוה זו שבשבילה תיכנס לארץ, דדייקא ר"מ לשיטתיה דס"ל כל איסורין שבתורה מצטרפין זה עם זה, וע"כ דס"ל חצי שיעור אסור מה"ת, ושפיר י"ל כשיטת רש"י דזר אסור לשחוט בשבת, דאף דהוה מקלקל בתחילת השחיטה, מ"מ אסור לו לשחוט מטעם איסור חצי שיעור, ומעתה ע"כ דרק כהן מותר לשחוט בשבת, ומעתה

אי אפשר לומר דהו"א דאישתרי להו נבילה, דהלא ממה דכהנים מותרים לשחוט בשבת, דאיתנייהו בתורה שחיטה, ע"כ דאסורים בנבילה, וא"כ ליכא ס"ד כלל לומר דמה שאליהו אכל מבי טבחי דאחאב משום דנבילה הותר לכהנים, וממילא ליכא להוכיח מקרא דיחזקאל דאליהו היה כהן, ומוכרח דאלישע נמי לא היה כהן שהרי השתמש בו, ומעתה ילפינן ממה דכתיב ויבא לחם בכורים דכל המביא דורון לת"ח כאלו הקריב בכורים, ולפי"ז שייך מצות בכורים גם קודם כניסתם לא"י, ולכן דרש ואמר עשה מצוה זו שבשבילה תיכנס לארץ ודו"ק.

****

ושמחת בכל הטוב אשר נתן לך ה' אלקיך ולביתך אתה והלוי והגר אשר בקרבך: ואיתא בילקוט פרשת ראה (אות תתצ"ב), ושמחת בכל הטוב, אין טוב אלא תורה דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר ע"כ, וצ"ב.

והנבס"ד, דאיתא במסכת שבת (דף ק"ט.), בעא מיניה רבי מר' ישמעאל ברבי יוסי, עשירים שבארץ ישראל במה הן זוכין (לעושר גדול כזה), א"ל בשביל שמעשרין שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עיי"ש, וכן איתא במסכת תענית (דף ח.), ואמר ר' יוחנן מאי דכתיב עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר וכו' עיי"ש, חזינן דבשביל מצות מעשר איכא שכר דעשירות בהאי עלמא.

אמנם י"ל דזה תליא אי ס"ל יש אם למקרא או יש אם למסורת, דאיתא במסכת אבות (פ"ג משנה י"ג), מסורת סייג לתורה מעשרות סייג לעושר עיי"ש, וכתב בספר לחמי תודה לפרש, עפ"י דחז"ל ה"ל דדרשינן עשר בשביל שתתעשר, דזה יתכן רק אי ס"ל יש אם למסורת, דאי ס"ל יש אם למקרא וקרין תעשר בשין שמאלית, לא שייך הך דרשה בשביל שתתעשר דהיינו בשין ימנית, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת אז שפיר יש לדרוש כנ"ל כיון דבגוף התורה לא הוזכר נקודות, וזהו שאמרו מסורת סייג לתורה דיש אם למסורת, וממילא מעשרות סייג לעושר עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ח.), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפני חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש, והמפ' כתבו (עין ראש דוד בשלח, שמע יעקב במדבר, ובבב"י ישכר במאמרים לחג השבועות מאמר ב' אות י"ט) דטענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא, דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים, ע"כ יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין עיי"ש.

ובספר שארית יעקב (פ' במדבר) כתב להשיב על טענת המלאכים, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), אמר ר"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל (מאי שנא דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו, (הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר, כדאמרינן בחולין (דף צ"א). הירך המיומנת, אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של גמר מעשה בראשית תלוי ביום הששי והוא ששה בסיון שנתנה בו תורה) עיי"ש, ולפיי"מ דקיי"ל בחו"מ (סי' קע"ה סכ"ו) דאם הלוקח רוצה לבנות בה בתים, ובן המיצר רוצה לזרעה, הלוקח זוכה משום ישוב הארץ ואין בה דין בן המיצר, וכיון דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית אם מקבליים ישראל התורה מוטב ואם לאו יחזרו לתוהו ובוהו, א"כ שפיר קבלו ישראל התורה דישוב הארץ עדיפא מבן המיצר עכ"ד.

אך במד"ר בראשית (פ"ט ט"ד) איתא, ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, אמר ר' יודן, זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב הששי ויליף לה מה"א יתירה עיי"ש ברש"י, דמכאן ילפינן לתוספת שבת שהוא מה"ת, ולא ס"ל דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, וכ"כ בספר בנין דוד פ' וישלח (אות ה), דר' יודן לא ס"ל דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית.

ובספר אור תורה פרשת בראשית (אות ט"ו) הקשה, דלפי מה שכתב הר"ן בביצה (ט"ז. מדפי הרי"ף), דאם ספק דאורייתא לקולא סגי לעשות תוספת בין השמשות, דשמא בין השמשות יום, והוי תוספת עיי"ש, א"כ לפימ"ש הפרי מגדים דאף לפי שיטת הרשב"א בקידושין (ע"ג). דספק דאורייתא לחומרא, מ"מ ספק עשה לקולא, יקשה מה נפקא מינה בזה הפסוק דמרבי תוספת, דהא לא הוי רק עשה, וספיקא לקולא וסגי בבין השמשות, ואף אי לא נכתב קרא, ג"כ היה בין השמשות אסור, מטעם ספק שבת שהוא בלאו ולחומרא, ובע"כ צ"ל דדרשא זו דתוספת לא יצדק רק לפי דעת הרמב"ם דגם ספק לאו לקולא, והיה מותר בין השמשות, ורק מטעם תוספת אסור בין השמשות, על כן שפיר צריך קרא לתוספת, אבל לפי דעת הרשב"א על כרחך הששי איתא לדרשא דתנאי התנה עכ"ד.

ונודע מה שהקשה הר"ן במסכת קידושין ספ"ק (דף ט"ז: מדפי הרי"ף) על הרמב"ם דס"ל דספד"א מה"ת לקולא, א"כ אמאי חייבה התורה אשם תלוי על הספק, וכתב הכסף משנה דבספק כרת מודה הרמב"ם דספיקא לחומרא עיי"ש, ולפיי"ז חזינן דיש חילוק בין לאו לכרת, ולכן שפיר י"ל דאף דאמרינן עשה דוחה ל"ת ללאו גרידא, אבל לאו שיש בו כרת לא דחי עיי"ש.

ובשו"ת מהרי"ט (חור"ד סי' א') כתב לתרץ קושית הר"ן הנ"ל, דהרמב"ם בה"ל שגגות (פ"ח ה"ב) כתב, אינו חייב באשם תלוי עד שיהיה שם איסור קבוע, כיצד, אכל חלב וספק אם היה כזית או פחות מכזית, או שהיתה לפניו חתיכת חלב וחתיכת שומן ואכל אחת מהן ואין ידוע איזה מהן אכל וכו' הרי זה מביא אשם תלוי וכן כל כיו"ב, אבל אם היתה לפניו חתיכה אחת ספק שהיא חלב

ספק שהיא שומן ואכלה פטור שהרי אין כאן איסור קבוע וכו' עיי"ש, ומבואר דהרמב"ם ס"ל כהמ"ד בכריתות (י"ד). דחתיכה אחת משני חתיכות שנינו, ולכן אע"ג דבכל הספיקות ס"ל להרמב"ם דאזלינן לקולא מ"מ היכא דאיבע איסורא מודה הרמב"ם דלחומרא אזלינן, ומבואר שם במסכת כריתות דזה אי חתיכה אחת (ספק חלב ספק שומן) שנינו, או חתיכה אחת משני חתיכות שנינו, קמיפלגי אי ס"ל יש אם למסורת או יש אם למקרא, דמאן דס"ל יש אם למסורת ומצות כתיב, ולפיי"ז אף בחתיכה אחת מביא אשם תלוי, משא"כ מאן דס"ל יש אם למקרא ומצוות קרינן לכן ס"ל דמשני חתיכות שנינו. ולפיי"ז כתב שם המהרי"ט דזה אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא תליא אי ס"ל יש אם למסורת או יש אם למקרא, דמאן דס"ל יש אם למקרא וחייב אשם תלוי אינו רק בשני חתיכות דייקא דהו"ל איקבע איסורא, הא לאו הכי לא הוי מחמירינן בספיקא משום דס"ל דספיקא מה"ת לקולא, משא"כ למאן דס"ל יש אם למסורת, וחייב אשם תלוי הוא אף בחתיכה אחת, ע"כ מוכח דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא עכ"ד.

ובזה יבואר כוונת הילקוט, ושמתח בכל הטוב אין טוב אלא תורה, שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם, לכם דייקא ולא להמלאכים, והטעם דהתורה לא ניתנה להמלאכים, משום דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, דלכן כתיב יום הששי, דא"ל דהקרא איתא לתוס' שבת, דס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא, ומינה דס"ל יש אם למסורת, ושפיר יש לדרוש עשר בשביל שתתעשר, לפיכך משה מזהיר את ישראל עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר ודו"ק.

ב) עוי"ל, עפימ"ש"כ בספר בתי נפש (בפרשת) לבאר המדרש, דאיתא במדרש רבה פרשת נצבים (פרשה ח-ב), ואם תאמרו שמא לרעתכם נתתי לכם את התורה, לא נתתי לכם אלא לטובתכם, שמלאכי השרת נתאוו לה ונעלמה מהן וכו' עיי"ש, ויש לפרש עפימ"ש"כ בעיון יעקב עמ"ס ברכות (דף ה). לבאר תחילת המדרש, דלכאורה מהיכי תיתי לומר ח"ו שהתורה ניתן לרעה, והלא התורה הקדושה מתוקה מדבש ונופת צופים, וכל חפצך לא ישוו בה, אך י"ל דאיתא במסכת ברכות (שם), אמר ר' זירא, בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמח וכו' עיי"ש, ולפיי"ז יוכל האדם לבוא לידי טעות ח"ו לומר שהתורה ניתן לרעה, דאל"כ אמאי שמח הקב"ה דהוא המוכר, והלא מנהגו של עולם דהמוכר עצב, וע"כ דלכן שמח משום דמכרה מפני רעתה עיי"ש.

אך לכאורה יש להוכיח דהקב"ה לא מכרה מפני רעתה, דאיתא במדרש רבה פרשת תרומה (פרשה ל"א), ויקחו לי תרומה, יש לך מקח שמוכרו נמכר עמו, אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם התורה כביכול נמכרתי עמה שנאמר ויקחו לי תרומה, משל למלך שהיה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה, ביקש לילך אל ארצו וליטול את אשתו, אמר לו בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלוה איני יכול דאשתך היא, אלא

מצרים, כלום למצרים ירדתם וכו' עיי"ש, מבואר מזה דלכן זכו בני ישראל לקבל התורה ולא המלאכים, מחמת שהמלאכים לא היו במצרים, ולדברי הילקוט הנ"ל הרי שפיר היו במצרים.

ומעתה מבואר דברי המדרש הנ"ל לא לרעתכם נתתי לכם התורה, רצ"ל שלא תאמרו באשר אני שמח בנתינת התורה כי ח"ו הוי כמוכר מפני רעתה, דזה אינו אלא לטובתכם, ואפילו הכי אני שמח, והא ראייה שהרי המלאכים נתאוו לה ומשה רבינו דחה אותם באמר להם כלום למצרים ירדתם, ולפי"ז על כרחך דלא על ידם נשלם הזמן, ועכצ"ל דהלילות השלימו הזמן, והיה להם דין עבד עברי דאינו עובד רק ביום, ומעתה אין לפרש מה דכתיב ויקחו לי תרומה, שיקחו משלי מביזת מצרים, דזה אינו, שהרי הביזה הגיע להם מתורה הענקה, אלא ודאי מה דכתיב ויקחו לי תרומה אתיא לומר דכביכול הקב"ה נמכר עמה, כי קשה לו לפרוש ממנה, ומעתה אין שום הו"א לומר דמפני רעתה מכרה, דהרי גם אחר המכר קשה לו לפרוש ממנה, אלא ודאי לטובתכם ניתנה.

ומבואר במס' ב"ב (ק"ט): דבנות צלפחד היו מסופקין בזה אי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או לא, אם מה דכתיב ונתתי אותה לכם מורשה, הפי' דהוא ירושה להם מאבותיהם, או מורישין ואינם יורשין ואינה מוחזקת עיי"ש, והקשה בס' צידה לדרך דלכאורה מה ספק יש בזה, דהרי מוכרח דהפי' של מורשה הוא דירושה היא להם דהא כתיב תורה צוה לנו משה מורשה וגו', ושם ודאי לא שייך לפרש מורישין ואינם יורשין וא"כ ע"כ דפי' מורשה היינו ירושה, ותיריך דשם דרשינן אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, ולכן אין ראייה משם. וכתב בס' בגדי אהרן פ' בראשית (דף י"ד מ"ד) דזה שייך רק למ"ד יש אם למקרא, ואולינן בתר הקרי ולכן י"ל אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, אבל אי ס"ל יש אם למסורת א"כ ע"כ דפי' תיבת מורשה הוא דירושה היא להם, ושפיר מוכח דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, וכ"כ בספר משען המים עה"ת (פ' אמור), ולפי"ז נמצא דאי ס"ל יש אם למקרא אין לנו ראייה דארץ ישראל מוחזקת כיון דיש לפרש לשון מורישין ואינם יורשין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת מוכרח דארץ ישראל מוחזקת דע"כ פי' מורשה הוא ירושה, כדחזינן בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה.

והבאנו מה שכתב בספר לחמי תורה דדרשת חז"ל הנ"ל דדרשינן עשר בשביל שתתעשר, דזה יתכן רק אי ס"ל יש אם למסורת, דאי ס"ל יש אם למקרא וקרינן תעשר בשין שמאלית, לא שייך הך דרשה בשביל שתתעשר דהיינו בשין ימנית, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת אז שפיר יש לדרוש כנ"ל כיון דבגוף התורה לא הוזכר נקודות.

ולכאורה צ"ב דאמאי נימא דארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו, הלא אברהם החזיק בה כדכתיב בפרשת לך (פרשה י"ג=י"ד) קום התהלך בארץ לארצה ולרחבה וגו', ועכצ"ל דקודם מתן תורה היה לאבותינו דין בן נח, ובן נח אינו קונה בחזקה, עיין בספר פרשת דרכים (דרוש א') שהאריך בזה.

זו טובה עשה לי כל מקום שאתה הולך קיטון עשה לי שאיני יכול להניח את בתי, כך אמר הקב"ה לישראל נתתי לכם את התורה, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים, בית עשו לי שאדור בתוכו, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם עיי"ש, הרי שהתורה חביבה אצלו יתברך, עד שכביכול הקב"ה נמכר עמה כי קשה לפרוש ממנה וכנ"ל, ועל כרחך דלאו מפני רעתה מכרה.

אך במדרש תנחומא (אות ה) איתא פירוש אחר על ויקחו לי תרומה, א"ר יהודה בר סימון, אמר הקב"ה לישראל לא תהיו סבורים שאתם גומלים עלי, י"ג דברים שהפרשתם לי כנגד י"ג דברים שעשיתי לכם במצרים וכו' עיי"ש, ולפי"ז י"ל דזש"ה ויקחו לי משלי, דהיינו ממה שלקחת משלי מביזת מצרים, אך לפימש"כ בספרי פרשת ראה (פיסקא ק"ב-ט"ז) דביזת מצרים היה מדין הענקה, כדכתיב בפרשת ראה (פרשה ט"ז-י"ד) הענק תעניק לו וגו', וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, רצ"ל כשם שהיית עבד במצרים והענקת לי, כמו כן גם הענק תעניק לו עיי"ש, לפי"ז לא שייך לומר ויקחו לי משלי, שהרי הביזה היה שלהם מדין הענקה, אך כבר כתבו המפ', דזה דביזת מצרים הוא בשביל הענקה זהו רק אי נימא דהיה להם דין עבד עברי, דאז שפיר בדין שיקבלו הענקה, אבל אי נימא דהיה להם דין עבד כנעני, לא היה שייך בהם חובת הענקה.

ולכאורה יש להוכיח שהיה להם דין עבד עברי, דאיתא בפרקי דר' אליעזר (פרק מ"ד) דהטעם דיצאו בני ישראל ממצרים קודם הזמן, משום דשעבדו בהם גם בלילות וקיי"ל במסכת עבדים (פ"ב-מ"א) דעבד עברי אינו עובד אלא ביום, ולכן נחשב להם הזמן ככפול, ובזה נחשב להם ת"ל שנים במצרים עיי"ש, ומוכח מכאן שהיה להם דין עבד עברי, וביזת מצרים שקיבלו הוא מתורת הענקה, ומעתה אין לפרש מה דכתיב ויקחו לי תרומה היינו לי משלי כנ"ל, ועכצ"ל דויקחו לו תרומה קאי להא דכביכול הקב"ה נמכר עמה, ומוכח דלאו מפני רעתה מכר התורה וכנ"ל.

ובספר ילקוט ראובני השלם פרשת בא (אות ק"ד) הביא מספר ציוני (פרשת לך לך) עה"פ והכנעני או בארץ וז"ל, בברית בין הבתרים כשנגזר גלות על אבותינו, ירדו מלאכי השרת למצרים, ושהו שם עד שבאו ישראל לשם ויצאו משם, כל אותו זמן היו המלאכים שם, וכשנגאלו ישראל יצאו המלאכים אתם, ולכן התחיל חשבון הגאולה מברית בין הבתרים שהרי המלאכים נשתעברו מאותה שעה, והיינו דכתיב יצאו כל צבאות ה' אלו המלאכים עכ"ל, וכ"כ בספר בגדי אהרן (פרשת ורא), ולפי"ז ליכא להוכיח דהיה להם דין עבד עברי, דהרי לא הלילות השלימו, וא"כ לא קיבלו הביזה מדין הענקה, ומעתה יש לפרש ויקחו לי משלי.

אך המפ' דחו תירוץ זה, דאיתא בשבת (דף פ"ח:) דבשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו תנה הודך על השמים וכו', ומשה השיב להם כתיב בתורה אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ

על שהיו אנוסים בתחתית ההר עיי"ש, ועיין באגרא דפרקא (ס"ד ס"ט)
שהביא כן בשם המדרש.

ולכאורה יש להעיר, לפימש"כ בספר המקנה עמ"ס קידושין בפתחא
זעירא (א"ת ה'), לפרש הקרא כי לא יטוש ה' את עמו וגו' כי הואיל ה'
לעשות אתכם לו לעם, דאיתא במדרש אנכי ולא יהיה לך מפי
הגבורה שמענו, שהתנה הקב"ה עם ישראל שיהיו לו לעם סגולה,
והוא יהיה להם לאלקים לא יעזבם ולא יטושם, והוא בדרך תנאי,
כאלו אמר אנכי ה' אלקיך אם לא יהיה לך, דהיינו אם ישמרו תורתו
להיות לו לעם סגולה, וקיי"ל דבדיני תנאי בעינן תנאי קודם למעשה,
אבל אם הקדים המעשה לתנאי, אמרינן דהתנאי בטל ומעשה קיים,
וכיון דהכא אמר אנכי ה' אלקיך שהוא המעשה קודם לתנאי שהוא
לא יהיה לך, ממילא אפילו אם ישראל עוברים על התנאי אפי"ה
המעשה קיים, והיינו דכתיב כי לא יטוש ה' את עמו וגו' כי הואיל ה'
"לעשות" שהתחיל במעשה עכ"ד, ולפי"ז הדקל"ד דלמה כפה
הקב"ה עליהם ההר, דאי"ל כדי שיהיה להם דין אונס, דהא בלא"ה
לא יוכל לשלחם כל ימיו, כיון דהוה המעשה קודם לתנאי, ואמרינן
דהתנאי בטל ומעשה קיים.

ובספר דברי מהרי"א עה"ת (פרשת יתרו) כתב לפרש מש"כ רשיז"ל עה"פ
אלה הדברים וז"ל, לא פחות ולא יותר עכ"ל, דלכאורה קשה לפי"מ
דס"ל לר' מאיר במסכת קידושין (דף ס"ב), דבעינן תנאי כפול, דכל
תנאי דלא הוי כתנאי בני גד ובני ראובן אינו תנאי עיי"ש, והא הכא
נאמר לישראל ועתה אם שמוע תשמעו בקולי והייתם לי סגולה מכל
העמים וגו', ולא הוכפל התנאי לומר ואם לא תשמעו וכו', כדכתיב
בפרשת בחוקותי, אם בחוקותי תלכו וגו' ואם לא תשמעו וגו' ונמצא
דהתנאי בטל, וי"ל לפימש"כ הרמב"ם בהל' אישות (פ"ו הי"ז) דהיכא
דאמר מעכשיו אין צריך למשפטי התנאים, ולכן כיון שאמר ועתה
אם שמוע תשמעו, דהיינו מעכשיו, ולכן אמר ג"כ והייתם לי סגולה
ולא אמר תהיו לי בעתיד, לפי שאמר ועתה וגו' מעכשיו יחול השכר,
א"כ לא הוצרך לכפול התנאי, משא"כ גבי תנאי אם בחוקותי תלכו
ונתתי גשמיכם בעתם דייקא, ולא מעכשיו, לכן הוצרך שם לכפול
התנאי, וזהו שנאמר אלה הדברים אשר תדבר אל בני ישראל, שא"ל
הקב"ה למשה לומר דייקא בלשון ועתה וכאלו אמר מעכשיו, ועיי'
אמירה זו לא יצטרך להאריך ולכפול התנאי, וזהו אומרו לא פחות
שע"י שלא יפחות תיבת ועתה ויהא תנאי דמעכשיו, בכך ולא יותר
לא יצטרך להוסיף דברים לשנות הדבר פעמים בתנאי כפול עכ"ד,
ולפי"ז אי"ל דלכן כתיב אנכי קודם ללא יהיה לך כדי שיהיה מעשה
קודם לתנאי, דהלא כיון דהקב"ה אמר מעכשיו לא בעינן דיני תנאי.

והרמב"ם בה' אישות (פ"ו הי"ז) כתב, דכל האומר מעכשיו אינו צריך
לכפול תנאו ולא להקדים התנאי למעשה אלא אעפ"י שהקדים
המעשה תנאו קיים עיי"ש, והקשו המפ' על שיטת הרמב"ם הנ"ל
דבאומר מעכשיו אינו צריך דיני תנאי, מהא דפרק הגמרא בקידושין
(ס"ב), בשלמא לר' חנינא בן גמליאל (דס"ל דלא בעינן שיהא התנאי כפול, וגם בעינן
שיהא התנאי קודם למעשה עיי"ש בתוס'), היינו דכתיב אם לא שכב איש אותך ואם
לא שטית טומאה תחת אישך הנקי (לא כפל ואם שכב לא הנקי אלא מכלל ברכה אתה
שומע קללה דאי משום דסמין ליה ואת כי שטית וגו' ההוא לא מפרש ביה קללה אשבוה קיימת אלא אשבוה
דבתריה קאי דסמין ליה והשביע הכתן את האשה בשבועת האלה וקיימת שבוה שאין בה אלה והכי כתיב

ומעתה מבואר דברי המדרש, ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה,
ושמא תאמר היאך אפשר לשמח בתורה, הא המוכר דהיינו הקב"ה
שמח בה, ובוודאי מפני רעתה מכרה, עז"א לפיכך משה מזהיר
לישראל עשר תעשר, וכפל לשונו להורות עשר בשביל שתתעשר,
והיינו דס"ל יש אם למסורת, ולפי"ז ס"ל דארץ ישראל מוחזקת
מאבותינו, דאברהם אבינו קנה את ארץ ישראל בדין חזקה, ומעתה
עכצ"ל דהיה לאבותינו דין ישראל, ומעתה היה דינם במצרים כעבד
עברי דשייך בהם הענקה, ומעתה אין לפרש מה דכתיב ויקחו לי
תרומה משלי זה ביזת מצרים, דהא ביזת מצרים היה כדין בתורת
הענקה, ועכצ"ל ויקחו לי היינו דכביכול הקב"ה נמכר עמה כי קשה
להשי"ת לפרוש מן התורה, ומעתה בוודאי לא מפני רעתה מוכרה,
אלא לטובתכם לשכון שכינתו בתוכם מחמת זכות התורה, ולכן
ושמחת בכל הטוב אין טוב אלא תורה עכ"ד הבתי נפש.

ובדרוכו נוכל לומר באופן אחר, דאיתא בשבת (נ"ג) ויתיצבו בתחתית
ההר, א"ר אבדימי בר חמא בר חסא מלמד שכפה עליהם הקב"ה את
ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים את התורה מוטב, ואם לאו
שם תהא קבורתכם וכו' עיי"ש, ולפי"ז לכאורה י"ל דקבלת התורה
לא היה בה טובה לישראל, דאי היתה טובה לישראל מדוע הוכרה
לכופם ולאיים עליהם שיקבלוה, ועל כרחך דבלי כפיית ההר לא
יחפצו לקבלה, משום שהתורה אינה טובה עבורם. אך י"ל, דהתוס'
(ד"ה כפה) הקשו, דלמה כפה עליהם את ההר כגיגית הא אמרו נעשה
ונשמע עיי"ש, וכתב בישמח משה (פ' במדבר) לתרץ קושיית התוס' בשם
ספר עמודי שש, דהלא הקב"ה שומר משמרתו של תורה כדאיתא
בירושלמי ראש השנה (פ"א ה"ג), בנוהג שבעולם מלך בשר ודם גוזר
גזירה, רצה מקיימה (הוא עצמו שאין גזירותיו אלא על אחרים), רצו אחרים מקיימים
אותה (אלו הגזירות אינן מקיימן אותה אלא אחרים מקיימן אותה), אבל הקב"ה אינו כן,
אלא גוזר גזירה ומקיימה תחילה, מאי טעמא, ושמרו את משמרת
אני ה', אני הוא ששימרת מצותיה של תורה תחילה וכו' עיי"ש, וכן
איתא במדרש רבה פרשת משפטים (פרשה ל"ט), מגיד דבריו ליעקב אלו
הדברות, חוקיו ומשפטי ישראל אלו המשפטים, לפי שאין מדותיו
של הקב"ה כמדת ב"ו, מדת ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו
עושה כלום, והקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר
לישראל לעשות ולשמור (ולכן נקרא חוקיו ומשפטי שבכיכול הוא עצמו משמרו) וכו'
עיי"ש, ולכן במכוון היה מאתו יתברך שיהיה באונס, כדי שיהיה
להם דין אונס ולא יוכל לשלחה כל ימיו ובזה נדחו כל המקטריגים.

וכן כתב המהר"ל בתפארת ישראל (פ"ב בשם המדרש) דטעמא דמילתא
דכפיית ההר משום דהקב"ה דורש טוב לעמו וחשב מחשבות
לבלתי ידח ממנו נדח, ולכן כיון שישראל נתקדשו לקדושתו של
מקום בתורת קידושין, ובאונס אשה כתיב לא יוכל לשלחה כל
ימיו, לכן כפה עליהם ההר כגיגית כדי שיקבלו בני ישראל התורה
מאונס, וכיון שכן הרי כנסת ישראל דכלה קרואה הו"ל בבחינת
אנוסתו של הקב"ה, ושייך בנו אזהרת הכתוב ולו תהיה לאשה לא
יוכל לשלחה כל ימיו עיי"ש, וכ"כ החיד"א בנחל קדומים (פ' יתרו)
בשם המפ' דהטעם שכפה הקב"ה את ההר כגיגית, זהו בשביל
שעיי"ז יהא דין ישראל כאנוסה, ולא יוכל לשלחה כל ימיו, ושוב
לא יחליפנו לעולם, וזשה"כ ויתיצבו שהיה לישראל עמידה ומצב

של חכמים כך הוא, ארבעים סאה חסר קורטוב פוסל את המקוה וכהנה רבות.

והובא במפ' דבבר זה שכשיש לו מאתים וזו יצא מכלל עני ואינו רשאי ליטול צדקה, ובפחות דינר אחד רשאי ליטול, דבר זה נרמז בתיבת צדקה, וע"ז אסמכוהו רבנן דין זה, כי צדקה בגימטריא מאתים חסר אחד או רשאי ליטול צדקה, משא"כ כשיש לו מאתים במילואו אינו רשאי ליטול דמטעם זה נקראת צדקה ולא צדק, אלא לרמוז המנין ומספר מאתים חסר חד דוקא.

ועוד טעם אחר מובא במפ' אמאי נקראת צדקה ולא צדק, לפי ששכר הצדקה היא שיתן עוד צדקה לעולם, ולכן הוכפל בקרא כל עניני נתינות צדקה, פתוח תפתח נתן תתן הענק תעניק עשר תעשר וכן כלם, ולכן נקראת צדקה ולא צדק כי צדקה בא"ת ב"ש הוא הקד"צ והוא למפרע עוד הפעם צדקה לומר שאם נתן צדקה פעם אחת שכרו שיתן עוד, וכל זה אם נדרוש נתן תתן וכל התיבות הכפולות להורות ששכר הצדקה הוא צדקה או גם תיבת צדקה רומז על זה, ואינו מרמז על הגימטריא מאתים חסר חד, אבל למ"ד דלא דרשינן כפולות בכל התורה רק ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, אין לרמוז בתיבת צדקה השכר, דמהיכא תיתי תרמוז התורה השכר כאן יותר משאר מצות והלא בכל דוכתא אמרינן שכר מצוה מצוה, ועוד איך ירמוז ענין גדול כזה ברמז בא"ת ב"ש, ואי דרשינן תיבות כפולות ע"כ להכי הוא דאתא דאל"כ מאי דריש בכל הני כפל הנתינות, ונקרא שם צדקה על כך, משא"כ אי לא דרשינן כפולות מוכרחים אנו לומר דשם צדקה מורה על המספר מאתים חסר אחד עכ"ד, מבואר מזה דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם אז ס"ל כתובה מדרבנן, ואי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם אז כתובה מדאורייתא.

ובתענית (טו) בתוס' ד"ה עשר תעשר הביא מה דאיתא בספרי, עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה, אין לי אלא תבואת זרעך שחייב במעשר, רבית ופרקמטיא וכל שאר רווחים מנין, תלמוד לומר את כל, דהוה מצי למימר את תבואת זרעך מאי כל, לרבות רבית ופרקמטיא וכל דבר שמרויח בו וכו' עיי"ש, ובפשיטות י"ל דהספרי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה אין לרבות שאר מעשרות מעשר תעשר, ולכן מרבינן לה מכל.

ומעתה יבואר דברי המדרש, ושמתח בכל הטוב, אין טוב אלא תורה, דהקב"ה נתן לנו התורה לטובתינו, ושמא תאמר אמאי הוצרך הקב"ה לכוף את בני ישראל כדי לקבל התורה, עז"א המדרש, לפיכך משה מזהיר לישראל עשר תעשר את "כל" תבואת זרעך וגו', לרבות כל מיני רווחים למעשרות, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה ס"ל כתובה מדרבנן, ובאומר מעכשיו לא בעינן דיני תנאי, ולפי"ז אי"ל דלכן כתיב אנכי קודם ללא יהיה לך כדי שיהיה מעשה קודם לתנאי, דהלא כיון דהקב"ה אמר מעכשיו לא בעינן דיני תנאי, ולכן במכוון היה מאתו יתברך כפיתיה ההר, כדי שיהיה להם דין אונס ולא יוכל לשלחה כל ימיו, ולא ח"ו מפני איזה חסרון בתורה, כי אין טוב אלא תורה ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

והשביע אותה הכהן וגו' ולא פירוש קלה אלא מכלל ברכה) אלא לר' מאיר ואם שכב חנקי מיבעי ליה, ומשני אמר ר' תנחום הנקי כתיב, (בלא יו"ד למידרשיה כמקראו לשבועה ראשונה אם לא שכב תהא נקיה ובמסורת נמי מירדיש אשבועה קמייתא למישידיה אקרא דבתריה ולמימר חנקי ואת כי שטית כלומר אם שטית תתחנקי), והלא גבי סוטה הוה כאומר מעכשיו שהרי המעשה חל תיכף, ועכ"ז בעינן דיני תנאי.

ותי' בספר מהר"ם ברבי (עמ"ס קידושין), די"ל דהרמב"ם דס"ל דמעכשיו לא בעינן דיני תנאי אזיל לטעמיה, ור"מ לטעמיה, דר"מ ס"ל כמו שמתרץ ר' תנחום הנקי חסר כתיב, ומוכח מזה מדהכהן כפל לתנאי שמע מינה דגם באומר מעכשיו בעינן דיני תנאי, דהא סוטה הוה כמו מעכשיו, אבל אי יהיה הוכחה דלא דרשינן הנקי חסר, אז אמרינן כסברא חיצונה דגם באומר מעכשיו לא בעינן דיני תנאי, והנה במסכת שבועות (דף ל"ו) איתא, דכי לית ליה לר"מ מכלל לאו אתה שומע הן בממונא אבל באיסורא אית ליה, ופריך הגמרא הרי סוטה דאיסורא הוא ופרכינן מזה לר"מ ומשני ר' תנחום הנקי כתיב, טעמא דכתיב הנקי הא לאו הכי מכלל לאו אתה שומע הן לא אמרינן, ומשני שאני סוטה דאיסורא דאית ביה ממונא הוא, ופירש"י גביית כתובתה עיי"ש, (והא דלא פירש"י נמי שאר כסות, משום דבתנא אין צריך לבוא לביד דיכול לגרש ע"כ והכהן אינו צריך למיכפל, אך משום כתובה דרצה הבעל להפסידה), וזה תליא אי אמרינן כתובה דאורייתא או כתובה דרבנן, דלמ"ד כתובה דרבנן, הוה סוטה איסורא דלית ביה ממונא, וא"כ בע"כ דלא דרשינן הנקי חסר, דהא הכהן אי"צ למיכפל דהוה איסורא, ובאיסורא אמרינן מכלל לאו אתה שומע הן, אבל אי אמרינן כתובה דאורייתא והוה איסורא דאית ביה ממונא שפיר דרשינן הנקי חסר. והשתא א"ש דר"מ לטעמיה דס"ל במסכת כתובות (דף נ"ד), דכל הפוחת לבתולה ממאתים הוה מתנה על מה שכתוב בתורה ותנאו בטל משום דכתובה דאורייתא, וסוטה הוה איסורא דאית ביה ממונא משו"ה דריש הנקי חסר, ולכן ס"ל דגם באומר מעכשיו בעינן דיני תנאי, משא"כ הרמב"ם לשיטתיה דס"ל בה' אישות (פ"י ה"א) דכתובה דרבנן, וסוטה לא הוה איסורא דאית ביה ממונא ולא דרשינן הנקי חסר כתיב, ואמרינן כסברא החיצונה דבאומר מעכשיו לא בעינן דיני תנאי עכ"ד.

ובספר סמיכת חכמים (בהקדמה לסיים מסכת כתובות) כתב לבאר במה פליגי אם כתובה מדאורייתא או שהוא רק מדרבנן וז"ל, ואי אמרינן כתובה דרבנן הטעם הוא שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ולכן תיקנו כתובה כדאיתא במסכת כתובות (דף ט"ו), אמר רב נחמן אמר שמואל משום ר' שמעון בן אלעזר, חכמים תיקנו לבנות ישראל לבתולה מאתים ולא למנה מנה עיי"ש, ועתה גם אנו נאמר דלטעם הנ"ל דבענייני מיירי העמידו חכמים דבריהם על מאתים דוקא, לפי"מ דקיי"ל מי שיש לו מאתים וזו לא יקח מן הצדקה, והטעם אם יש לו מאתים וזו יצא מכלל עני, מאתים חסר לו דינר הרי זה יטול שהוא עדיין בחזקת עני, ולפיכך תקנו חכמים מאתים שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, לפי שהתקנה הוא בשביל עניים והעניים אין להם מאתים וזו ולא יוציאה, אבל אם היו מתקנים פחות ממאתים אפשר שהיה נותן כל אשר לו והיה מקבץ עוד כדרכו של עני, אבל בשיש לו מאתים וזו לא שכיח התיגרא, ואין להקשות דבשביל דבר מועט כזה לעשיר יחשב שלא יהא תיגרא בביתו, הא לא קשיא, דהא באמת הדין כן, וכל שיעורין